

WILG&MANN

2 - 1997

WILG & MAND

Bestuur van Stichting Wilg & Mand:

Voorzitter	G. Rijken
Secretaris	W. Foppen
Penningmeester	C.H. Wenneker
Leden	A.D. van 't Hoog, R. Peelen, Mw. J. Schilder, P.H. Spieringhs, C. Tutein Nolthenius

Secretariaat: Klipper 19, 1186 VR Amstelveen (020-6412760)

Penningmeester: Meikade 1, 6744 TA Ederveen (0318-571902)
Girorekening 2695726
Bankrekening 326503218, Rabobank Ede

Bulletinredactie: A.D. van 't Hoog, Esmé Hofman, C. Tutein Nolthenius.
Bijdragen voor het bulletin in goed leesbaar handschrift of getypt sturen naar:
A.D. van 't Hoog, Hogeweg 11,
8194 LN Veessen. Tel. 0578-631346.
De redactie behoudt zich het recht tot het verkorten van artikelen voor.

Cursusinformatie: Mw. C.M. Kuipers, Sarinkdijk 1,
7255 MS Hengelo (Gld). Tel. 0575-467481.

Teenvoorziening: B. van Halen, Velddijksestraat 9,
6627 KE Maasbommel. Tel. 0487-562212.

**Gereedschap-
voorziening:** José Schilder, Dorpsstraat 36,
1842 CV Oterleek. Tel. 072-5744403.

Beheer bibliotheek: S. Hoogerhoud, Zzoekowlaan 65,
2625 PK Delft. Tel. 015-2619123.

Uitgave: Stichting Wilg & Mand. Verschijnt 4 maal per jaar.
Zestiende jaargang, 1997 nr. 2

Drukkerij: van Midden, 3405 BJ Benshop
© Stichting Wilg & Mand ISSN: 1382-8894

Minimum-
donatie:
20,- per jaar
(buitenland
5,- per jaar)
Donateurs
ontvangen
de bulletins
gratis

Het bestuur van de Stichting Wilg & Mand kwam in 1996 zeven keer in vergadering bijeen. Tot en met juli werd er vergaderd ten huize van Piet Hein Spieringhs te Bilt en daarna in het museum te IJsselstein.

De samenstelling van het bestuur onderging een wijziging. Per 5 oktober 1996 traden zowel de interim-voorzitter als de secretaris af en werden weer "gewoon bestuurslid". M.i.v. genoemde datum nam Wout Foppen het secretariaat over, terwijl Chris Wenneker m.i.v. 1 januari 1997 het penningmeesterschap overnam. De functie van voorzitter is in 1996 vakant gebleven. Echter, er gloorde licht. Georg Rijken stelde zich beschikbaar voor deze plaats en zal zich m.i.v. 1 januari 1997 gaan inleven in het Wilg & Mand-gebeuren. Bert van Halen heeft het bestuur verlaten. Zo ook Paul Craenen.

In maart 1996 werd er een nieuwe organisatiestructuur opgezet. Het bestuur zal voortaan in nauwer overleg met de werkgroepen de doelstellingen van de stichting gaan uitdragen. Minstens één maal per jaar zullen de werkgroepen worden uitgenodigd om met het bestuur van gedachten te wisselen, de voortgang te bespreken en de genomen beslissingen te evalueren.

De stichting kent vier werkgroepen: de werkgroep cursussen, de werkgroep teen, de museumwerkgroep en de werkgroep P.R.

Op 18 september 1996 kwamen de werkgroepen en het bestuur voor het eerst bijeen te IJsselstein. In deze vergadering werd het organisatieschema gepresenteerd en ook overigens van gedachten gewisseld. Voor 1997 dienden de werkgroepen in december 1996 een werkplan en een begroting in.

De donateursdag werd in 1996 gehouden te Haarsteeg. Deze werd georganiseerd door de werkgroepen cursussen. Verwezen wordt naar het verslag van deze dag in het bulletin van december 1996.

Het bulletin verscheen in 1996 vier keer. Allerhande zaken passeerden daarin. Het streven blijft vooralsnog het bulletin vier keer per jaar te laten verschijnen.

Nieuw werden de vergaderingen van het dagelijks bestuur vanaf november 1996. Het d.b. bestaat uit voorzitter, secretaris en penningmeester. Het d.b. vergaderde in de regel een keer per maand en bereidde de bestuursvergaderingen voor. In de regel werd op de dinsdagen vergaderd. Het bleek een goed aangeslagen fenomeen.

Het donateursbestand bleef nagenoeg gehandhaafd.

De werkgroep cursussen vergaderde in 1996 een aantal keren. De coördinatie van cursussen en het geven van voorlichting over plaats en tijd is in handen van Maria Kuipers.

De ontwikkeling van lesomschrijvingen vorderde langzaam. De eerste lesbrieven verschijnen in 1997. Drie eenvoudige mandjes voor beginnende vlechters. Het plan is om het aantal lesbrieven uit te breiden.

De vertaling van het Franse mandenmakersboek is in handen van José Schilder. In september 1997 zal de vertaling gereed zijn, waarna er moet worden gewerkt aan de verschijning in boekvorm.

Er is nadrukkelijk nagedacht over het stroomlijnen van de cursussen die in het bulletin of andere bladen worden aangeboden. Gedacht wordt aan: niveauverschillen, soort of type mand. Nu al worden er cursussen op die basis gegeven. Enkele leden van de werkgroep bezochten de expositie "Bepakt en bezakt" in het museum van Honselaarsdijk en vonden daar op een foto **"de druivenmanden"**.

Het contact van de werkgroepleden heeft het afgelopen jaar stimulerend gewerkt en leverde een aantal bruikbare tips op voor het geven van cursussen.

De werkgroep P.R. is in 1996 gestart. Het aantal medewerkers is vijf. In een aantal vergaderingen zijn de taken van de werkgroep geïnventariseerd en vervolgens verdeeld. De belangrijkste acties zijn: zorg dragen dat alles wat er vanuit de stichting "Wilg & Mand" verschijnt volgens onze doelstelling gebeurt, algemene informatie van de stichting verspreiden, specifieke informatie verschaffen aan donateurs, medewerkers van de stichting en aan derden, verkoop van eigen uitgaven, labels en kaarten, zorg dragen voor de uitgave van het bulletin, opslag en indexeren van boeken, dia's, video's, foto's en archiefmateriaal. Binnen de werkgroep is er een duidelijke taakverdeling gemaakt:

Esme Hofman: algemene informatie

Arie van 't Hoog: bulletin-redactie

Sven Hoogerhoud: specifieke informatie, beheer bibliotheek, verkoop uitgaven, labels en kaarten.

De museumwerkgroep vergaderde o.a. acht maal in 1996 in de gemeente IJsselstein t.a.v. het museum aldaar.

Gezien het activiteitenplan van de werkgroep acht men zich voor de volgende zaken verantwoordelijk:

het beheer van de eigen collectie, het verrichten van onderzoek, de verzorging van publicaties, externe dienstverlening en exposities.

De werkgroep teen kwam eveneens in 1996 een tal van keren bij elkaar. De groep bereidt zich voor op de aanpoot van diverse oude rassen wilgenteen in Culemborg. Aldaar is een terrein "De Zump". Dat is beschikbaar gesteld door de gemeente. In de loop van 1997 zal daar meer over worden meegedeeld in het bulletin.

KENNISMAKING

In 1991 volgde ondergetekende een cursus mandenmaken bij Tonny Gerfen in het buitenmuseum in Enkhuizen. Dit leidde tot een stukje in dit bulletin, waarin hij klaagde over een opgelopen besmetting: de vlechtkoorts.

Chronische ziektes hebben de onaangename gewoonte van kwaad tot erger te gaan en nu anno 1997 is het dan zo ver gekomen dat ik mij, nog immer bibberend van de koorts, heb aangemeld als voorzitter van de stichting. Tenslotte moet je het kwaad bij de wortel trachten te bestrijden.

Goed, genoeg onzin nu; een groot aantal donateurs heeft mij tijdens de laatste donateursdag in Haarsteeg zien optreden achter de microfoon, zodat de mensen die daar aanwezig waren een gezicht kunnen bedenken bij de naam: Georg Rijken, wonend te Oosterblokker, een aanpalend dorpje bij Hoorn in West-Friesland. Naast mijn gedeeltelijke baan in het onderwijs heb ik een klein bedrijfje in....ja onafwendbaar, mandwerk.

Betekent een nieuwe voorzitter nu ook een nieuwe Stichting? Het antwoord hierop zou bij ons thuis 'koeiestaart' zijn. Dit stond, voor de niet ingewijden, voor tussen ja en nee in.

Het besef dat het mandenmaken in Nederland een heel andere functie heeft gekregen dan de traditionele produktie-mandenmakerij, wordt steeds sterker. Het vormgeven van de consequenties is nu de opdracht voor het bestuur en de werkgroepen. Deze beweging is al vóór mijn aantreden in gang gezet. Zelfs is de eerste aanzet gegeven in het jaar dat ik mijn besmetting opliep, tijdens de donateursdag in dat jaar. Daar werden werkgroepen ingesteld voor specifieke taken binnen de stichting. Inmiddels zijn we dus zes jaar verder en functioneren de werkgroepen steeds beter. Dit vraagt van het bestuur nog nadrukkelijker dan vroeger om de meest letterlijke invulling van haar naam: be-sturen. Ik hoop dat ik daaraan een positieve bijdrage kan leveren en zal mij daar voor inzetten. U hoort van mij.

Georg L.Rijken

VAN DE PENNINGMEESTER

Een aantal donateurs zullen een acceptgiro in dit bulletin aantreffen: een herinnering om de donatie voor 1997 te voldoen.

Graag uw medewerking om extra werk te voorkomen.

DE ONTWIKKELING VAN DE MANDENMAKERIJ IN DE REGIO VLIJMEN?, HAARSTEEG?, NIEUWKUIJK?, AMMERZODEN EN KERKDRIEL

Als we het over de ontwikkeling van de mandenmakerij gaan hebben dan refereer ik aan de bekende uitspraak van Heraclitus, ca 500 vóór Chr., "Panta Rhei" alles stroomt, alles is in wording.

En wat dichter bij huis van onze Brederode: HET KAN VERKEREN, volgens De Dikke van Dale: "van gedaante veranderen/worden tot".

Die uitsp=raken zijn universeel en dus ook van toepassing op de mandenmakerij.

De eerste vraag die we ons gaan stellen is:

HOE KON IN GENOEMDE PLAATSEN ZO'N CONCENTRATIE VAN DE MANDENNIJVERHEID ONTSTAAN?

Die vraag is eigenlijk nooit tot beantwoording gekomen tot nu 30 jaar geleden Drs. Reynders van de Universiteit Tilburg een onderzoek instelde.

In zijn scriptie vinden we een aantal factoren van structurele aard, waaraan conclusies kunnen worden verbonden naar haar het waarom JUIST HIER!

Kijken we tussen 1800 en 1900 eens in Noordbrabant om ons heen dan zien we dat zich op het platteland een ruimtelijk patroon van ambachtelijke bestaansbronnen ontwikkelt. Zo bijv. een zekere concentratie van klompenmakerijen in Best en omgeving.

Leerlooierijen en schoenmakerijen, aanvankelijk nogal verspreid, concentreerden zich langzaamaan in het westelijk deel van Noordbrabant, met als centra Dongen en Waalwijk.

Tot 1870 vinden we in Brabant geen concentratie van mandenmakerijen. Meestal trof men mandenmakers aan in en rond de steden. Tilburg bijv. telde 11 bedrijven, in en rond Den Bosch een 6-tal, Rosmalen 3 en Engelen 2.

En Vlijmen 5!

Relatief gezien waren deze aantallen toch groot te noemen. Ongetwijfeld hield dat verband met de lokale en regionale vraag naar manden voor hop- en tuinbouwproducten.

Ik mag er in dit verband de nadruk op leggen dat de oostelijke Langstraat, en met name Vlijmen, een belangrijk centrum van de hopcultuur en de tuinbouw was. En reeds in 1870 vond export naar Engeland plaats.

Het is aan te nemen dat de mandenmakerijen in de steden hun afzet richtten op die stedelijke markt, onder meer voor huishoudelijke doeleinden.

Globaal gesteld tot 1870 waren de voornaamste bronnen van inkomsten voor Vlijmen de hopcultuur en de tuinbouw.

Ambachtelijk was de schoenmakerij van belang en er waren twee leerlooierijen in Vlijmen.

Die hopcultuur, die overigens ook in Ammerzoden bestond, raakte in de slop.

Er was, om netjes te zeggen, een stilstand gekomen in de ontwikkeling van de wijze van cultiveren, plukken, drogen enz., terwijl andere hopstreken daarin ver vooruit waren. En dan was er het gebrek aan kapitaal dat het de landbouwers onmogelijk maakte om de hopcultuur aan te passen aan de eisen van de tijd ofwel over te schakelen op andere hoogwaardige handelsgewassen.

Daar kwam ook nog bij dat de meeste percelen te klein waren om efficiënt andere producten te telen.

In diezelfde periode brokkelden de prijzen voor land- en tuinbouwproducten enerzijds en fruit anderzijds sterk af. En alsof een en ander nog niet genoeg was om de bestaansbronnen aan te tasten kwamen de Vlijmense schoenmakers ook nog in het gedrang nadat Dongen en Waalwijk sterker opkwamen.

Maar er is een gezegde: Als de nood het hoogst is, is de redding het meest nabij!

De margarine-industrie was in opkomst. Voor de verzending waren manden nodig: de z.g. boter- of margarinemanden.

De bestaande mandenmakerijen konden personeel gebruiken.

Om een idee te geven van de belangrijkheid van de afzet van de botermandjes: nu 100 jaar geleden maakten in Vlijmen ruim honderd mandenmakers de botermandjes.

Om- en overschakeling van kleine boeren en landarbeiders op de manden kon redelijk gemakkelijk worden gerealiseerd:

- één type mand
- niet al te moeilijk te maken, dus korte leertijd
- weinig gereedschap nodig
- materiaalvoorziening door de patroon voor thuiswerkers
- weinig ruimte nodig.

Maar die productie voor het goudgele product kwam in gevaar. De margarinehandel ging de kleinverpakking in-

botermand

voeren! België verbood de invoer en Engeland ging meer en meer in eigen behoefte voorzien. Bovendien werd er de invoer nog bemoeilijkt.

De bestaande bedrijven waren niet bij de pakken blijven neerzitten. Afzetgebieden werden gezocht en gevonden. Werden er al manden gebruikt voor de verpakking van groenten en fruit, toen eenmaal de leveringen van lege manden naar diverse landen op gang kwam, kon de mandenmakerij steeds meer mensen aan het werk zetten.

Frankrijk en Duitsland namen lege manden af en daarna bleek Engeland een geweldige markt te zijn.

Zo kon rond 1910 het aantal mandenmakers in Vlijmen, Haarsteeg en Nieuwkuyk op 500 worden gesteld.

Omdat de afzet van groenten- en fruitmanden zo belangrijk was geworden, was de bedrijfstak ook gevoelig voor de oogstresultaten. Goede oogsten verhoogden de vraag, slechte oogsten remden de afzet. Die omstandigheden waren natuurlijk ook sterk van invloed op het prijzenverloop. Vooral bij geringe vraag was de concurrentie enorm.

Na de eerste wereldoorlog nam de vraag naar manden uit de omringende landen weer sterk toe en de jaren 1916 tot 1920 kunnen wel als gouden jaren worden aangemerkt. Het aantal mandenmakers liep dan ook in een tiental jaren op van 500 tot 800 à 900. De concentratie spitste zich toe op Vlijmen. Enerzijds een gunstige ontwikkeling, anderzijds wordt erdoor blootgelegd dat de bestaansbronnen hiertoe alle redenen gaven.

In Nieuwkuyk groeide het aantal mandenmakers trager. Hier waren nog velen gericht op de schoennijverheid van Waalwijk. In Haarsteeg kwam de groei pas flink op gang nadat haven van Haarsteeg werd gesloten. De bestaande bedrijvigheid nam daardoor af en velen zochten hun kostwinning in de manden.

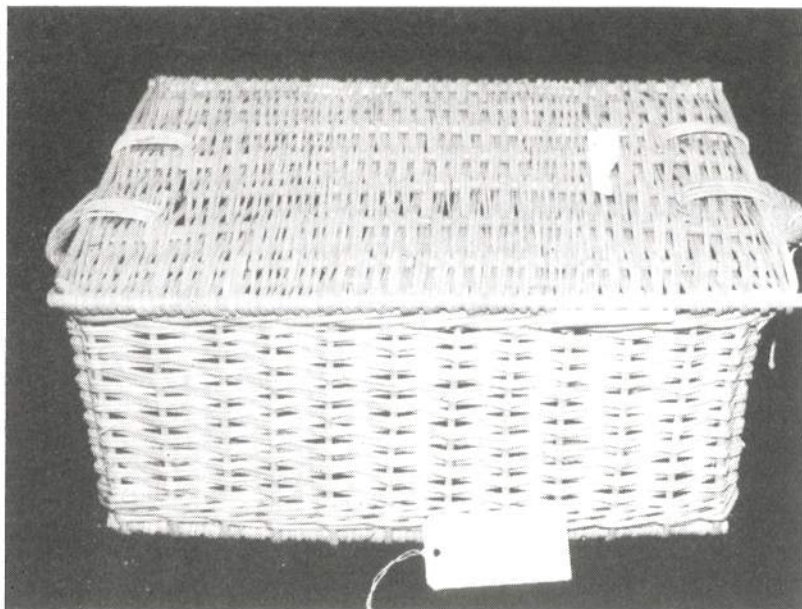
Maar het bleef niet allemaal rozegleur en maneschijn. Na 1920 kwam de mandenmakerij in een diep dal terecht. De prijzen liepen sterk terug en er bleven duizenden manden onverkoopbaar. Enkele bedrijven zagen zich genooddaakt de productie te staken. Er kwamen toen 200 à 300 mandenmakers zonder werk te zitten.

Dat was voor Vlijmen rampzalig. De gemeente besloot om in de heide 15 ha te laten ontginnen in werkverschaffing. En als het slecht gaat spitsen de tegenstellingen zich toe. Er kon geen overeenstemming worden bereikt met de Bonden over de lonen en voorwaarden en er werden stakingen uitgeroepen. Zij waren langdurig en grimmig. Vooral de grootste bazen werden als de boosdoeners aangemerkt. De stakingen leverden niets op. De afzet werd niet vergroot, de prijzen bleven onder druk en de lonen konden nauwelijks of niet worden gehandhaafd, laat staan dat enige verhoging, waarvoor gevochten werd, werd bereikt. Gelukkig verbeterde de vraag naar manden weer tegen 1930.

Maar van lange duur was die verbetering niet, want in 1931 devalueerde het Engelse pond van f 12,- naar f 7,80. Dus weer een dieptepunt.

Daar kwam nog bij dat de Engelse regering haar eigen mandennijverheid in bescherming nam door 30% invoerrechten te gaan heffen.

Het Engelse verweer was: "Eigen schuld, dikke bult". Dan hadden jullie de prijzen maar niet zo moeten bederven.

wildflats

Geprobeerd werd om tot prijsafspraken te komen, maar dat lukte niet, omdat de grootste fabrikant niet wilde meewerken. Het duurde nog een paar jaar eer men tot goede afspraken kwam. De afzet stabiliseerde zich min of meer, zowel voor binnenlands gebruik als voor de export. De omvang van de export bijv. naar Engeland was alles bij elkaar vastgesteld op 2 à 3 miljoen manden. De z.g. bushells namen daarin het leeuwenaandeel.

In de loop der jaren had zich een zekere specialisatie ontwikkeld. Ammerzoden en Kerkdriel maakten in hoofdzaak de bushells. In Vlijmen was meer variatie: ook bushells, maar vooral het z.g. vierkante werk: d.w.z. voor groenten en aardappelen de Pots en Hampers, voor druiven de specifieke "flats" met deksel en voor wild de Rabbithampers (rechthoekige manden met deksel, waarin in de lengte twee dikke wilgenstokken werden aangebracht onder de rand, zodat daaroverheen het wild hangende kon worden vervoerd). Omdat deze manden meer gesleefd dan gedragen werden, waren er ook twee glijlatten onder de bodem aangebracht. In Vlijmen heetten die latten "klampen". Het timmerbedrijf van Stokkum was daarin gespecialiseerd.

En dan breekt de tweede wereldoorlog uit. De situatie veranderde totaal. Geen export meer, noch van lege manden, noch van manden die gevuld geëxporteerd konden worden. Iedereen trachtte alternatieven te vinden. Vooral werd elke afzetmogelijkheid in het binnenland benut. Maar dat zette geen zoden aan de dijk en het was dan ook maar goed dat al gauw grauwe pak- en aardappelmanden voor Duitsland konden worden gemaakt. Ook daar kwam een eind aan, want van hogerhand werd geordonneerd dat er hier granaatmanden gemaakt moesten worden. Protesten mochten echter niet helpen. De granaatmanden moesten en zouden geleverd worden. Zo niet, dan zouden de mandenmakers naar Duitsland worden gedeporteerd om ze daar te maken en zou het teenhout hier worden gevorderd. Geen keuze dus..... met de rug tegen de muur, om in oorlogstermen te spreken.

halve bushel

De rol van de Akkerbouwcentrale in deze is nooit duidelijk geworden. Werkte men mee uit eigen lijfsbehoud? Dan hadden de Duitsers geen betere belangenbehartiger kunnen vinden dan in de persoon van Ir. Boerma. Of zat er de geheime tactiek van de directeur-generaal voor de voedselvoorziening Ir. Louwes achter? Die was erop gericht de Duitsers rechts en links wat tegemoet te komen, om anderzijds voor de voedselvoorziening grotere buit binnen te halen. In dat laatste geval werd er tijdens de slotvergadering door de Akkerbouwcentrale bij monde van Ir. Boerma een pracht stukje komedie opgevoerd.....! Maar men had "ons" dan wel moeten "tippen".....! Hoe het ook zij, de granaatmanden werden gemaakt en geleverd. En achteraf bekeken vanuit het gezichtspunt van de mandenmakerij met gunstige aspecten. Er was verhoudingsgewijs weinig teenhout voor nodig en het was licht werk.

Het stukloon was heel redelijk, evenals de prijs.

Behalve de productie van de granaatmanden vorderden de Duitsers ook grote hoeveelheden teenhout. Alleen met kunst en vliegwerk kon het binnenland nog van manden worden voorzien.

Dan komt het einde van de oorlog. De bevrijding: in het zuiden de winter van 1944 en in de rest van het land het voorjaar van 1945.

Vlak na de bevrijding kreeg de Vlijmense mandenmakerij een welkome impuls vanuit de geallieerde legers. Er werden z.g. brushwoodhurdles gevraagd. Dit waren ruwachtige gevlochten matten van twee meter breedte en anderhalve meter hoogte. De z.g. staken bleven zo'n 70 cm onder de mat uitsteken. Deze matten waren bedoeld voor bescherming van de zijkant van de loopgraven en ook als matten op zachte grond om wegzakken van voertuigen te voorkomen. De bevrijding had in Vlijmen en omgeving ook zijn tol geëist. Heel veel huizen waren vernield en beschadigd en

rimpeks

er was een enorme woningnood. Maar gebrek aan bouwmaterialen was al even groot. Dat leidde tot de idee om noodwoningen te gaan bouwen van vlechtwerk volgens de eeuwenoude methoden in de z.g. vakbouw.

In plaats van koemest, stro en leem zou nu een cementmortel specie worden gebruikt voor de bepleistering. Nadat een proefwoning was gebouwd, konden in Vlijmen en Den Bosch op korte termijn 200 woningen worden gezet. De benodigde matten werden in de mandenmakerij op basis van "prefabrication" gemaakt en ter plekke gemonteerd. Deze bedrijvigheid bracht enig soulaas voor de mandenmakerijen, want pas na de bevrijding van de rest van het land en het sluiten van de vrede kon men weer aan export gaan denken. Maar toen werd Vlijmen geconfronteerd met de grootste disillusie die men zich maar kan denken. Dacht men op korte termijn weer manden naar Engeland te

kunnen verschepen..... niets was minder waar!
De Engelsen hadden tijdens de oorlog uit Zweden en Finland als neutrale landen nog veel hout kunnen importeren. En daar hadden veel groenten- en fruithandelaren kisten van laten maken..... miljoenen..... overal op 't platteland weggestopt. Het werd er wel niet bij gezegd, maar er zat een vorm van geldbelegging achter. Engeland had dus geen manden meer nodig. In één klap viel de hele export van bushels weg. Zelfs enkele kleine partijtjes, die gemerkt en wel hier nog achtergebleven waren in mei 1940, hoefde men niet meer te hebben.

Alleen in de Midlands bleef de vraag naar groenten- en aardappelmanen gehandhaafd. Vooral de z.g. "pickingbasket" voor het rapen van de aardappelen hield zich lang staande.

Na de mechanisering in de landbouw, ook in ons land, waren rapers en raapsters met manden niet meer nodig. En zo viel een enorm afzetgebied weg.

In het binnenland handhaafden zich de bollenmanden en ook de Boskoopse manden. Daarnaast schakelden veel bedrijven over op huishoudelijk mandwerk en tijdelijk was er een enorme vraag naar flessenmanden voor de export van zuren naar Indonesië. Tegelijk was echter het aantal mandenmakers in Vlijmen en omgeving teruggelopen. Velen vonden nieuw werk in de wederopbouw en in de zich ontwikkelende industrie in de omgeving. Vooral de scheepsschroevengieterij Lips in Drunen kon veel personeel gebruiken.

En zo compenseerde de afname van de productiecapaciteit tegelijk de verminderde vraag.

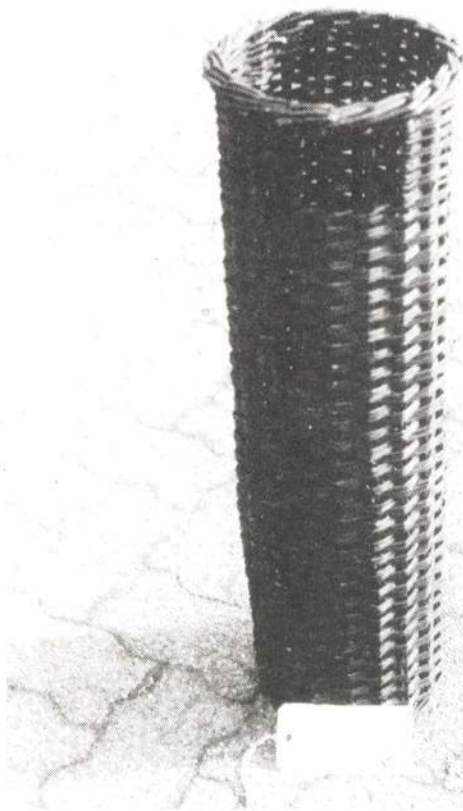
Alleen van één standpunt bekeken was de oorlog funest voor de continuïteit van het personeelsbestand. Jongeren moesten in de oorlog onderduiken en hadden geen kans het vak te leren. De onzekere omstandigheden waren ook niet stimulerend en er was een zekere antipathie ontstaan. Dit kwam door de vooroorlogse verhoudingen die veel mandenmakers negatief ervaren hadden.

Op wat langere termijn zou de mandenmakerij zeker te maken krijgen met een tekort aan vaklieden. Tot die tijd was er echter veel voor te zeggen de import van manden uit Oost-Europa te beperken. Maar de liberalisatie van de internationale handel, vooral gestimuleerd door de z.g. Marshallhulp, opende steeds meer de grenzen.

Van de kant van het Ministerie van Economische Zaken was niettemin alle medewerking toegezegd om te bewerkstelligen dat bijv. de import van een miljoen flessenmanden van grauwe teen uit Polen werd tegengehouden. Ze verlangden echter daarvoor een bereidverklaring van de Nederlandse mandennijverheid voor de levering van die manden te zullen zorgen.

P. van de Dool (ons oud-bestuurslid) en ik hebben ons daarvoor namens de Nederlandse Vereniging van Mandenmakerspatroons ingezet. De Vlijmense bedrijven verklaarden

zich bereid om een eventueel "gat" van een paar honderd-
duizend manden te zullen opvullen, hoewel dit mandje niet
tot de specialiteit van Vlijmen kon worden gerekend.
Helaas..... de (of enkele) bedrijven in het land van Maas
en Waal weigerden medewerking, uit pure afgunst ten op-
zichte van elkaar. En zo kreeg de glasfabriek Verdugt
toch de Poolse manden binnen. Dit proefproject was mis-
lukt..... met het gevolg dat de protectie tegen import
uit de lage lonen landen van achter het ijzeren gordijn
steeds verder afbrokkelde.

granaatmand

De massaproductie hier te lande schrompelde ineen. Dan
blijft over grote specialisatie op basis van vakkennis,
van inventiviteit en van originaliteit.
Het ontwikkelen van nieuwe mogelijkheden, modellen en toe-
passingen is de grote uitdaging van nu!
Ik wens een ieder die zich hiermee bezig houdt veel
succes!

Harry Verboord

DE EIERMAND, EN HOE MOEILIJK IS COPIEREN!

Ina Singeling kan gerust zijn: het uithangteken voor de eierhandel is een prachtige uitbeelding van een eiermand. Iets vereenvoudigd, maar dat is verstandig, omdat het weer en wind moet trotseren.

Zulke eiermandjes zijn in de 17de en 18de eeuw w.s. algemeen in gebruik geweest, misschien ook ruim vóór en na die tijd. Ze komen voor op schilderijen, daardoor weten we precies hoe ze eruit zagen. Meestal zitten er eieren in, maar ook wel eens kuikentjes!

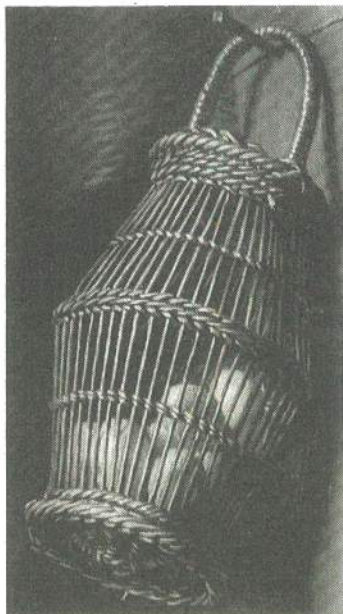
In de fraaie catalogus 'Leidse fijnschilders', die in onze bibliotheek aanwezig is, zijn er vijf te vinden, meestal in een winkeltje aan een spijker aan de muur hangend.

Het hier afgebeelde, door Frans van Mieris de J. met haast 'fotografische' perfectie geschilderd, vertoont een al even perfect gevlochten mandje. Twee andere zijn iets eenvoudiger van makelij, zonder tussenfits in onder- en bovenhelft. De meeste hebben een voetje, twee een dekseltje, vier van de vijf een met scheentjes gewikkeld hengsel, bij het vijfde is dat gedraaid. Hoe groot ze in werkelijkheid waren is moeilijk te schatten: 30 à 35 cm hoog, zonder hengsel?

Aan de in Wilg & Mand 96-4 afgebeelde copie is te zien hoe moeilijk het maken van een exacte copie naar een afbeelding is: de mandjes hebben b.v. een veel groter aantal staken, dat was w.s. nodig voor die kuikentjes! Onderaan waren ze nooit opgetuind.

Het blijft een uitdaging om de volmaakte copie te maken.

M.P.

*Frans van Mieris de J. (1689-1763)
Fragment uit het schilderij
De kruidenierswinkel (39x33,5)*

De "Kop" en de "Halve Kop"

Velen zullen zich afvragen wat heeft deze titel te maken met mandenmaken en op het eerste gezicht hebben ze ook nog gelijk. Maar het heeft wel degelijk verband hiermee, het is namelijk een mandje. Beter nog, het is een tweelingmandje met dezelfde bodem.

**Manden
met mate(n)**

de "Kop" en de "Halve"

Op de foto ziet u hoe het eruit ziet. Het kleinste mandje was, qua inhoud, precies de helft van de grotere, hetgeen de naam kop en halve kop al wat verklaart. Voor de verklaring van "Kop" moeten we kijken naar het gebruik van het mandje. Het was namelijk een maatmandje in de tijd dat er nog geen weegschalen waren voor algemeen gebruik.

De gebruikers waren de groenteman, de molenaar en de vis-venter. Eén kop was ongeveer 4 kg, een halve kop dus 2 kg. Bij grove groente, zoals aardappelen en bonen, met laag soortelijk gewicht, moest er een kop op het mandje gegeven worden om aan het juiste gewicht te komen. Bij fijner spul, zoals granen werd het mandje glad afgestreken. Dit verklaarde dus de naam "kop".

De visventer gebruikte het mandje voornamelijk voor het "wegen" van garnalen, mosselen en kleinere vissoorten. Grotere vissen werden per stuk of moot verkocht.

Het mandje werd nog gebruikt in het begin van deze eeuw, rond 1900. Als grotere maat had men toen een vat. Dit was een cilindrisch vat van hout of plaatstaal, 50 cm rond en ca 16,5 cm hoog, dat een afgestreken inhoud van 16 kg had en door de molenaar werd gebruikt.

Een nog grotere broer was de mand, ca 80 kg, voor het "afwegen" van aardappelen en kolen in grotere hoeveelheden.

U ziet dus dat één mud ongeveer 5 vat was en 20 kop.

Van mandenmaker Bèr Tillemans uit Weert, recentelijk overleden op 78-jarige leeftijd, vernam ik dat zijn vader (ook mandenmaker) nog de kop/ $\frac{1}{2}$ kop-mandjes had gemaakt voor

verkoop. In het Peelgebied van Limburg en Brabant werden ze veel gebruikt.

In Nederweert bestond een voorschrift dat, als men een vergunning wilde krijgen voor het afgraven van een stukje turf, men per schoorsteen op zijn huis een "kop" koren moest schenken. Deze kop koren ging dan naar de armen van de gemeente. Het leveren per schoorsteen kwam voort uit het gegeven dat iemand met meerdere schoorstenen op zijn huis ook welgestelder zou zijn en dus meer kon missen. Wat waren de afmetingen van het mandje en hoe werd het gemaakt?

Volgens overlevering ging dit als volgt in zijn werk. Op een vlak gevlochten bodempje van 16 cm rond werd de "kop" gevlochten. In principe zoals een normale mand met een hoogte van 16 cm en bovenwijdte van 26 cm. Het mandje werd omgekeerd en men vlocht er de "halve kop" op tot een hoogte van 11 cm en bovenwijdte van 21 cm. Op beide mandjes werd een normale bovenrand gezet. Wel was het zaak dat men goed dicht vlocht, dus goed aansloeg, zodat fijn materiaal er niet door viel.

Tot besluit nog dit. In de omgeving van Eindhoven moet een groenteboer geweest zijn, volgens mijn mandenmaker, die altijd een liedje zong over de kop en de halve kop bij het venten. Hij kon zich, jammer genoeg, de tekst hiervan niet meer herinneren. Als er iemand is die hier nog weet van heeft, dan hou ik me gaarne hiervoor aanbevolen.

Th. Abbenhuis
Haelen

- Maartensdijk** Tweedaagse cursus o.l.v. Jan de Vos
19 en 20 september van 9.00 tot 17.00 uur.
Onderwerp: het vlechten van de ronde mand.
- Tweedaagse cursus o.l.v. Jan de Vos
17 en 18 oktober
Onderwerp: het vlechten van de ovale mand.
Deze cursus is voor gevorderden.
- Cursus o.l.v. Jan de Vos
15 november. Onderwerp: de eendenbroedkorf.
- Cursus o.l.v. Jan de Vos
22 november. Onderwerp: hengsels en oren.
- Inlichtingen en aanmelden bij Marian van Voorst,
tel. 0346-213746, bij voorkeur tussen 18.00 en 19.00 uur.

- IJsselstein** Cursus o.l.v. de heer Vink
10 donderdagavonden, start in september.
Inlichtingen en aanmelden bij de heer Vink,
tel. 030-6887115.
- Zundert** Elk najaar (medio september) en winter
(medio januari) cursusmogelijkheden in Zuid-
Nederland. De cursus bestaat uit 8 lessen
van ca 3 uur.
Informatie bij Rien Stuyts, tel. 076-5976311.
- Doetinchem** Cursus o.l.v. Arie van 't Hoog
5 maandagen in het najaar (november). Deze
dagcursus vindt plaats in het clubgebouw
van Scouting Hamaland.
- Heerde** Cursus o.l.v. Arie van 't Hoog
5 maandagen (start maandag 22 september) in
Creatief Centrum De Hank te Heerde voor be-
ginners en gevorderden.
Informatie tel. 0578-693214.

Voor informatie, adressen en opgave voor cursussen kunt U
terecht bij Maria Kuijpers, Sarinkdijk 1, 7255 MS Hengelo Gld.
Tel. en fax 0575-467481.

EEN REACTIE OP HET ARTIKEL: ZITTEKENS
(in bulletin 1997-1, pag. 6.)

Bij de 4 foto's die in het vorige bulletin werden gepubliceerd van de Zitteken uit de St. Katharina Kerk in Hoogstraten België was bij foto no 4 geen uitleg gegeven. De oproep wie de uitleg wist leverde een leuke reactie op. Sjef Palmans, één van onze trouwe donateurs uit België, was onlangs in Hoogstraten en kon middels informatie een veel beter licht op de zitteken laten schijnen dan ik deed.

Ten eerste bleken het er geen 27, maar 56 zitteken te zijn. En de afbeeldingen erop zijn geen bijbelse voorstellingen, maar spreken en gezegden.

Ze uitvoerig is e.e.a. beschreven in Hoogstraten Oudheidkundige Kring publicatie jaargang 1971 in een artikel van J. Lauwerijs, getiteld:

Groot Kerkgestoelte i.d. St. Katharina Kerk, door Albrecht Gelmers anno 1532.

Hieronder nu dus van alle nogmaals, maar nu de juiste uitleg van de door Gelmers gesneden voorstellingen.

foto 1. Gestraft in de mand

Een Gents rechtsgebruik om nachtelijke rustverstoorders te tuchtigen was om ze op te pakken en bij dageraad in een niet te diepe mand te stoppen en die aan een touw te hangen dat op enige meters boven de grond werd gespannen. De boze poorters konden hun woede dan botvieren door rotte appels of slijk naar het booswicht te gooien.

foto 2. De bedrogen Virgilius

Hier is de man (de Latijnse dichter Virgilius) te zien die een keizersdochter had verleid. De dochter wreekte zich door de dichter onder voorwendsel in een mand naar boven te hijsen tot bij het bovenraam van haar woning. Ze liet hem halverwege hangen en stelde hem te kijk, zo nodigt zij met beide handen haar buurvrouw uit om het spektakel te komen aanschouwen.

foto 3. Rozen voor de verken

In het houtsnijwerk van Gelmers komen om een of andere reden veel zwijnen voor. Varkens werden destijds niet veel verhandeld, maar vooral voor eigen gebruik gehouden.

Een gezegde was:

"Die lust heeft te doen verloren werken,

Die strooit de rozen voor de verken".

Duidelijke taal: met rozen raken varkens niet vetgemest. Maar de afbeelding nauwkeurig beschouwende lijken de ronde dingen in de mand niet zo op rozen, maar eerder op madeliefjes, welk woord weer lijkt op het Latijnse woord "margarita", hetgeen parels betekend.

Foto 4. Hij ziet door de vingers

Ofwel: "Hij laat oogluikend iets toe", of: "Wie klaar ziet hoeft geen bril". Het is duidelijk te zien: de man met platte muts ziet duidelijk door de vingers en met de andere hand wijst hij een leuder met brillen af. De leuder op

zijn beurt past een bril op zijn eigen neus, terwijl hij een mandje met brillen presenteert.

De door Palmans aangedragen uitleg vestigt nog eens extra de aandacht op de zeer fraaie uitvoering van het snijwerk waar allerlei détails van de uitleg duidelijk zichtbaar zijn. Zo zien we hoe de uitleg moet zijn, maar de eerder gegeven uitleg leek voor bijbelvasten ook goed bruikbaar.

Kees Nolthenius

DOROTHY WRIGHT 1910-1996

Haar naam roept voor enkelen van ons kostelijke en kostbare herinneringen op. Onvergetelijk is het gastvrije huis in Bovey Tracey (S. Devon), waar zij, samen met haar man Tim Dix, een verblijf voor haar gasten tot een feest maakte.

Ook aan Nederlandse mandenmakers werd Dorothy Wright bekend als schrijfster van het boek 'Baskets and Basketry' uit 1959, herdrukt in 1972, 1974 en 1977. Behalve een gedegen en goed overzicht van vlechttechnieken van allerlei herkomst, werkte zij daarin een aantal duidelijke werkbeschrijvingen ('recipes') uit, ondersteund door tekeningen die in latere drukken nog weer door beter vervangen zijn. Het wachten is op 't ogenblik op een vierde druk!

Pas het levensbericht in de Newsletter van de Basketmaker' Association (Feb. 1997) maakte ons ten volle bekend met Dorothy's veelzijdige begaafdheid en productiviteit. Haar handen stonden ongetwijfeld naar ambachtelijk bezig zijn, en ze begon aan de ontwikkeling daarvan op de werkplaats van de beroemde pottenbakker Bernard Leach. Toch werden de vlechttechnieken haar specialisme.

Evenzeer literair begaafd heeft Dorothy Wright, behalve vijf romans, gedichten en twee toneelstukken geschreven, van welke laatste er één op een mandenmakerswerkplaats speelt.

Zelf was zij uiterst bescheiden over haar talenten, en enige jaren voor haar dood schreef ze eens hoe gelukkig het haar had gemaakt had te horen dat die stukken op de Londense toneelschool nog steeds gebruikt werden bij het onderwijs.

Het is een voorrecht haar gekend te hebben en de herinnering te mogen bewaren aan haar beminnelijke persoonlijkheid.

VERSLAG VAN DE PLANTDAGEN 15 EN 22 MAART

We mochten op beide dagen tesamen meer dan 20 enthousias-
te mensen verwelkomen om de griend aan te planten.
Voordat het verslag begint wil ik hen via het bulletin
hartelijk danken voor de hulp.

Het zoeken naar goede oude vlechtrassen bleek een hele
opgave te zijn. Zelfs tussen de twee plantdagen in kwamen
er nog soorten bij, er viel ook een soort af, omdat de
twijg al te zeer was ingedroogd. Volgend jaar zullen nog
een paar rassen bij geplant kunnen worden.

De Gemeente had het perceel netjes in orde gemaakt. Een
maand vooraf waren de schapen een week op het veld ge-
weest om het onkruid, tenminste wat er van over was, op
te vreten. Daarna hebben zij het veld gevreesd. Op de nat-
ste plekken was de grond nog steeds vrij vast, maar over
het algemeen was het een zeer goed plantbaar veld gewor-
den.

Vooraf waren de meeste stekken al geknipt. De lijnen waar-
langs geplant zou worden waren eveneens al uitgezet. Zo
rond half 10 druppelde iedereen de zolderruimte van de
kinderboerderij binnen. Na een versterkend bakje koffie
togen we naar het veld, achter het volkstuinencomplex.

Op 15 maart zijn we begonnen met het planten van de Black
Maul. Op aanwijzingen van Bert van Halen werd iedereen
aan het werk gezet. Voor de meesten was het de eerste
keer, maar al na een half uur merkte ik dat een aantal
de slag al goed te pakken hadden en men gaf elkaar ook
al aanwijzingen.

Het werk vorderde veel sneller dan wij van de werkgroep

verwacht hadden, zodat ik al voor 12 uur meer stekken ben gaan halen.

Voor de innerlijke mens was er een goed verzorgde lunch met soep en broodjes. Na deze versnaperingen hebben we tot ongeveer 3 uur door geplant.

In de middag kwam Kees Nolthenius nog even langs met, hoe kan het ook anders, een aantal adviezen. Het had me heel aardig geleken een discussie over de adviezen te houden; enerzijds de theoretische kennis en anderzijds de praktijk-ervaring, maar daar is het helaas niet meer van gekomen. Vermoeid van de dag konden we iedereen nog een kopje koffie aanbieden met een laatste broodje waarna het tijd was om weer afscheid te nemen.

Op 22 maart waren we met minder mensen. Dit was niet zo erg, want op de eerste plantdag waren de meeste stekken al gezet. Deze dag moesten er voornamelijk kleine partijtjes worden gepoot. Leuke soortjes die de moeite van het proberen waard zijn.

Uiteindelijk zijn er ongeveer 20 soorten geplant. Het voert te ver ze allemaal te benoemen, maar de bekende oude rassen die er staan zijn:

Duitse Dot, Groene Kat, Grijs Kat, Zwarte Driebast, Leerteen en de Kaspische Zandwilg.

De volgende jaar bij te planten oude rassen zijn: Amerikaantje en Hengelaars Grauw.

Verder zijn er nog een aantal andere rassen geplant. Een paar namen:

Black Maul (zeer goede teen voor wit en buff), Noir de Vilaine, Grisette, Britensis (korte fel oranje teen) en Dicky Meadows (een fijn lichtgroene teen).

Later dit jaar volgt een verslag over de mate van aanslag en de groeieresultaten van de verschillende soorten.

*Piet Hein Spieringhs
werkgroep teen*

MEDEDELINGEN

In het derde weekeinde van september wordt er weer een Korbmarkt georganiseerd in Lichtenfels, Duitsland. Inlichtingen; Esmé Hofman, tel. 010-5114465.

Inleveren kopy vóór 12 juli 1997.

Het volgende bulletin verschijnt eind augustus.

**Voor uw
agenda**

Deze wordt dit jaar gehouden op zaterdag 27 september in "'t kruispunt" te IJsselstein.

Dit i.v.m. de opening van een expositie van Jac. van Someren. Het was de bedoeling om dit jaar naar "Erve Kots" te gaan in Lieveelde, maar omdat het stadsmuseum te IJsselstein ons vroeg een expositie te houden in de maanden september-oktober is er toch weer gekozen voor IJsselstein. Het thema fietsmanden blijft bestaan. Ik heb al van veel mensen gehoord dat ze fietsen met manden meebrengen. Dit kunnen de oude traditionele manden zijn of kopieën hiervan. Maar het allerleukste lijkt mij als mensen iets nieuws maken op fietsgebied. Met de zomercursussen voor de deur moet dit uit te voeren zijn.

Veel succes! Nadere informatie volgt nog en mijn verontschuldiging voor de mensen uit het oosten des lands die dachten dit jaar niet zo ver te hoeven reizen.

Het volgende bulletin komt met uitgebreide informatie en aanmeldingsmogelijkheid voor de donateursdag.

Noteert u vast zaterdag 27 september IJsselstein in uw agenda!

José Schilder

BIBLIOTHEEK STICHTING WILG & MAND

De Stichting Wilg & Mand heeft een bibliotheek met een collectie vakliteratuur op het gebied van de griendcultuur, historie en het vlechten uit binnen- en buitenland. De bibliotheek bestaat uit ca 200 boeken en wordt nog steeds verder uitgebreid. De bibliotheek is verdeeld in categorieën, te weten:

teelt, historie, techniek, tijdschriften en overige.

De boeken zijn geïndexeerd en dit is op papier gezet. Voor geïnteresseerden is deze lijst opvraagbaar. Er zijn een paar voorwaarden verbonden aan het gebruik van materiaal uit de bibliotheek:

1. het terugzenden is voor eigen rekening
2. de boeken dienen goed verpakt te zijn
3. het uitleentermijn van de boeken is maximaal 2 maanden.

Naast de boeken en de tijdschriften heeft de bibliotheek ook een aantal video's en foto's. Deze worden op speciaal verzoek ook uitgeleend. Momenteel wordt er gewerkt aan het indexereren van het "archief"materiaal wat bestaat uit losse artikelen, krantenknipsels, onderzoeken, enquettes enz. Hiermee kan straks ook worden gewerkt.

**Oproep!
Oproep!**

De bibliotheek mist nog een aantal boeken, dia's en video's die de afgelopen jaren zijn uitgeleend en niet zijn teruggekomen. Mocht u deze nog in de kast hebben, wilt u die dan terugsturen!

Sven Hoogerhoud

Doelstellingen Stichting Wilg & Mand:

- Nieuwe perspectieven zoeken en creëren voor het Nederlandse mandenmaatwerk binnen de potentiële afzetgebieden.
- Behoud van het veelzijdige vlechtvakmanschap: o.a. door het uitgeven van handboeken en het stimuleren van cursussen.
- Behoud van de vakkennis betreffende de griendteelt en bevordering van een goed evenwicht tussen vraag en aanbod.
- Het initiëren en begeleiden van onderzoek/studies binnen het wilg-en-mand vakgebied.
- Het via een speciaal fonds aanschaffen van materiaal met een historische waarde: vlechtwerk, gereedschappen, boeken e.d.
- Het geven van bekendheid aan al deze activiteiten.

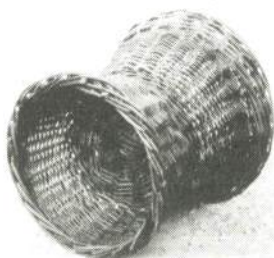
Er zijn 3 handboeken bij Wilg & Mand verschenen:

- Het vlechten van ronde manden door A. Westendorp, Ir. W.D.J. Tuinzing en A.D. van 't Hoog. **Code R.M.**
- Het vlechten van ovale manden door A. Westendorp, Ir. W.D.J. Tuinzing en A.D. van 't Hoog. **Code O.M.**
- Geriefteen en andere bindmaterialen door Ir. W.D.J. Tuinzing. **Code G.T.**

Bovengenoemde uitgaven kunt u bestellen o.v.v. de code door
voor code R.M. f 7,50 + f 2,50 porto,
voor code O.M. f 25,- + f 5,- porto,
voor code G.T. f 7,50 + f 2,50 porto
over te maken op giro 821761

t.n.v. Bibliotheek Stichting Wilg & Mand
Zjoekowlaan 65
2625 PK Delft.

Na ontvangst van de betaling worden de boeken verzonden.

de "Kop" en de "Halve Kop"